

4. Прокофьев А. В. Справедливость и ответственность: социально-этические проблемы в философии морали. – Тула: Изд-во ТГПУ, 2006. – 277с.
5. Рекомендации о статусе научно-исследовательских работников // Акты Генеральной конференции. Восемнадцатая сессия. Париж, 17.10 – 23.11. 1974. – Т. 1: Резолюции. Париж: ЮНЕСКО, 1975. – С. 187–188.
6. Рогожа М. М. Этика поступка в экологической деятельности// Этика и экология. – Великий Новгород: Изд-во НовГУ, 2010. – С.137-158.
7. Рыжов Ю. А. Юбилей Пагуошского движения// Вестник Российской академии наук. – 2007. – Т. 77. – №10. – С. 938-947
8. Степин В. С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации // Вопросы философии. – 1989. – № 10. – С. 3 –18.
9. Beck U. From Industrial Society to the Risk Society: Questions of Survival, Social Structure and Ecological Environment. // Theory Culture Society. – № 9. – 1992 – С. 97–123.
10. Gustafsson B., R Rydén L., Tibell G., Wallensteen P. Focus on: The Uppsala Code of Ethics for Scientists// Journal of Peace Research. – 1984. – Vol. 21. –№ 4. – P. 311-316.
11. Merton R. Science and the Social Order //Philosophy of Science. – № 5 (3). – 1938. – С. 321–337.
12. Toulmin S. Can Science and Ethics Be Reconnected?// Hastings Center Report. – № 9 (3). – 1979. – P. 27–34.

Annotation

M.M.Rohozha Moral Responsibility of a Scientist: Idea in Progress and Clarification of Content in the Risk Society. The article is focused on the modi of transformations of a scientist's responsibility in the contemporary world. The author exposes transition of value attitude from the scientific optimism to social alarmism and analyses consistent parts of responsibility of a scientist in contemporary risk society in individual as well as in social and collective dimensions.

Keywords: types of scientific rationality, value neutrality, human regularity, social responsibility, risk society, hazard.

Поперечна Г.А.

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка

ДО ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ФІЛОСОФІЇ ТА ОСВІТИ В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ С.С. ГОГОЦЬКОГО

У статті здійснено аналіз поглядів С.С.Гогоцького на співвідношення філософії та освіти як специфічних форм прояву духовної атмосфери певної епохи, розкрито розуміння філософом сутності і призначення науки, моралі, мистецтва та інших дисциплін освітнього циклу.

Ключові слова: філософія, освіта, наука, мораль, мистецтво, природознавство.

Вступ. Проблема співвідношення філософії і освіти є достатньо актуальною в сучасну епоху, коли реалії життя висувають потребу переосмислення місця і ролі гуманітарного знання в системі освіти. Розв'язати її неможливо без врахування досвіду

минулих поколінь. У зв'язку з цим погляди С.С.Гогоцького, однієї з найяскравіших постатей славної когорти представників київської духовно-академічної школи, є безперечно цікавими і корисними. З іншого боку, дослідження цієї проблеми сприяє більш глибокому вивченню творчої спадщини мислителя.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченням філософських поглядів Гогоцького займалися в контексті дослідження вітчизняної історії філософії Г.Г.Шпет, В.В.Зеньковський, Д.Чижевський, В.С.Горський. В останні десятиліття достатньо глибокий аналіз його філософії здійснено Н.Г.Мозговою.

Метою публікації є дослідження поглядів С.С.Гогоцького на співвідношення філософії та освіти як специфічних форм духовної культури.

Основна частина. Поділяючи гегелівський погляд на розвиток філософії, Гогоцький підкреслює, що філософія кожної епохи характеризується певним колом запитань, особливостями способу їх постановки та вирішення, які знаходять своє вираження практично в усіх сферах духовно-культурного життя (освіті, науці, мистецтві, практичному житті тощо). Вивчення їх дає можливість судити як про духовну атмосферу окремого періоду, так і про спрямування історичного розвитку в цілому. Однак, якщо в філософії погляд на світ є цілісним і вільним від випадкових явищ та фактів, то в формах культурного життя він виявляє себе ніби частинами, в різноманітних чуттєвих проявах. Водночас і філософія, і прояви життя визначаються єдиним загальним ходом історії, переконаний філософ. При цьому він зазначає, що «незважаючи на їх загальну залежність від ходу історії, співвідношення між ними не завжди буває однакове: іноді філософія тільки осягає дух часу і виражає його в абстрактній формі, в системі, іноді вона випереджає час і надає йому заздальгідь мету подальшого розвитку; частіше буває, що філософія поєднує і те, й інше. Але як би ми не розуміли зв'язок між філософією і різними складовими сторонами життя, взаємне співвідношення між ними не можна подати тільки в формі їх обоїльної пристосованості одне до одного і корисності пояснення однієї сторони іншою. Зв'язок між ними значно глибший: він йде від єдності духу і настрою, що пронизує всі сфери, всі прояви морального життя. Розуміючи так внутрішній зв'язок між ними, можна стверджувати, що з одного боку, для ґрунтового вивчення історії освіти і життя цілих народів необхідно брати до уваги і спрямування філософського світоспоглядання; з другого, – що і вивчення філософії кожного періоду буває більш життєвим і навіть очевиднішим в своїх абстрактних положеннях» [3, с.74]. Водночас Гогоцький переконаний у поступальному розвитку людського знання, який знаходить своє відображення в освіті. При цьому він постійно наголошує на історичній спадкоємності суспільної думки.

Будь-яка аналогія передбачає вибір певного порядку і основи. Для Гогоцького це означає, що в такому випадку необхідно встановити відповідність між філософським стислим й абстрактним розумінням відношення проявів життя до осмисленої ідеї та частковим і роздрібненим вираженням того ж життя, яке дане не абстрактно, а в різних спостережуваних нами його видах і формах. Інакше кажучи, він намагається провести аналогію між тим, як філософія розуміє співвідношення проявів життя та ідеї і тим, як ця ідея відображається у властивому духові часу світоспогляданні, яке в свою чергу надає смислу освіті та культурі в цілому. На його переконання, аналіз взаємозв'язку філософії та освіти різних епох має навести нас на єдність між різними проявами життя і вказати на

внутрішню логіку їх історичних змін, розкрити закони, за якими випадкові на перший погляд явища й факти, постають в єдиному ланцюгу та осмисленні.

Це завдання український філософ здійснює у площинах, що відповідають трьом основним формам відношення нашої внутрішньої природи до зовнішнього світу. Перше відношення внутрішнього життя до навколишнього середовища визначається в різнобічній науковій діяльності або діяльності теоретичній; друге полягає в моральній і суспільно-моральній. Сюди ж Гогоцький відносить і види технічної діяльності. Різниця між ними, на його думку, полягає в тому, що перша вивчає зв'язки між явищами життя, а друга – не тільки вивчає, але й перетворює їх. Оскільки остання залежить від способу їх використання моральними силами, то вона не є показником ступеня і духу освіти, а тому не потрапляє в поле зазначеної аналогії. За переконанням мислителя, вказані форми співвідношення між нашою внутрішньою природою і об'єктивним світом існують тільки тому, що можливість його вже задана безпосереднім зв'язком моральних і фізичних сил людини, єдністю душевного агента і тілесного організму. Цей безпосередній зв'язок двох полюсів нашого тілесного життя на його вищому за формою і змістом ступені, виражається в мистецтві. Таким чином, при вивченні співвідношення філософії і освіти, київський професор бере до уваги три основні сторони останньої: сферу наукову або теоретичну, сферу практичну або практичного, морально-суспільного життя і художню або, як він зазначає, літературну.

Якщо в античну епоху переважало стихійне відчуття гармонії між мисленням і його предметом, філософія середніх віків була позбавлена свого предмета, методу й власної проблематики, то кардинальний поворот в філософії й освіті Західної Європи розпочався в епоху Нового часу. Його, як вважає Гогоцький, здійснили Бекон і Декарт. Перший увагою до індукції, другий – вказівкою на механічні закони природи, що вимагають вивчення замість пояснення уявних сил і сутностей. Мислитель наголошує, що саме Декарт одним із перших зумів звільнитися від впливу схоластики та всієї попередньої філософії, перевести «зміст філософії на основи природної повноти свідомості» [3, с.4] і поставити в її центрі принципово нові проблеми, які надовго відобразилися в самому духові освіти, визначили характер науки, мистецтва й інших сфер життя епохи. Його зусиллями було започатковано філософію, що загалом відповідала потребам і духові сучасного їй культурного життя, була вираженням і рушієм загального прагнення народів до просвітництва та звільнення від середньовічного рабства в різних його формах. Завдяки їй було звернено увагу на насущні потреби життя людини та її права.

Водночас, вважає український дослідник, філософія Декарта містила і ряд моментів, що не могли бути вирішеними в межах тогочасного світогляду. Це передовсім проблема субстанцій та їх взаємодії. Протиставивши духовну й тілесну субстанції, доцільний та механічний плин явищ, Картезій унеможливив пошук внутрішнього співвідношення обох сторін буття, а відтак і вироблення цілісного погляду на світ та пояснення, яким чином із двох незалежних субстанцій постає єдине життя. Це роздвоєння відобразилось як на подальшій філософії, так і на стані культури й освіти.

Начала, закладені Декартом, лягли в основу філософії Вольфа, праці якого сприяли поширенню так званої «шкільної освіти». Відзначаючи, що саме у Вольфа філософія вперше набула систематичного викладу, Гогоцький подає детальний аналіз її

основних ідей та частин, змісту і форми. Головним недоліком цієї і подібної їй філософії він вважає те, що в ній чітко не визначено зміст і основні завдання. Вона не існувала як самостійна наука: були частини, були трактати, передовсім на теми людського розуму та походження ідей, але не було внутрішньої єдності, визначеної одним завданням, єдністю думки і мети. Дотримуючись формальних правил при розподілі частин наукового знання, ця філософія носила збірний, а не органічний характер, групувала матеріал не за процесом знання і життя, а за сферами буття, даними нашій безпосередній свідомості: «У Вольфа всі частини філософії дійсно – частини, а не органічні розгалуження живого процесу думки і пізнання» [3, с.38]. Та найголовніше, підкреслює Гогоцький, ця філософія не зачіпала істотних моментів життя і саме життя було важко побачити у її формі. Характер такої філософії відобразився і на характері освіти: в науках, що склали зміст тогочасної освіти також переважав догматизм і формалізм, які виключали самостійний розвиток думки і знання. Як в усіх частинах системи Вольфа акцентується увага на правилах, так само і в процесі навчання переважало механічне заучування правил без практичних наочних засобів. Своєрідним вираженням такого підходу було традиційне проведення диспутів. Загалом, відзначає мислитель, суперечка, дискусія сприяє розвитку знання і має позитивне значення. Але це не були дискусії, які виникають з того чи іншого приводу, як от щодо прийомів дослідження, неоднакового тлумачення чи розуміння досліджуваного явища. Це були заходи, направлені передовсім на розвиток і вправлення учнів у схоластичній ученості та кмітливості. Відтак вся увага зосереджувалася на логічних прийомах доведення, а не на змісті обговорюваних положень, що свідчить про розрив змісту і форми такого навчання: «Це було жалюгідне породження формалізму, далекого від дійсного знання, яке набувається вивченням всіх проявів душевних сил і виявів навколишньої природи» [3, с.110-111].

Характерні риси філософії яскраво проявились в головних сферах освіти, особливо там, де вимагається не лише зовнішнє поєднання знань, а йдеться про фундаментальні основи предмета, що надають певної єдності і спрямування всій масі його матеріалу. За спостереженням Гогоцького, в деяких галузях освіти і в деяких «полюсах Західної Європи» більше відобразились особливості французького реалізму, а в інших – вольфганський формалізм, хоча обидва ці напрямки мають багато спільного і перебувають на одному рівні в порівнянні з філософією 19 ст.. Крім того, він відзначає, що сліди цих напрямків певним чином відобразились і на вітчизняній літературі й освіті, особливо шкільній.

Актуальним питанням тогочасної філософії є розуміння сутності і завдання науки, класифікації наукового знання. Класифікація знання має важливе значення, вважає Гогоцький, бо на її підставі здійснюється розподіл галузей освіти. Останній же і в школі, і в житті повинен співвідноситись з дійсним, внутрішнім їх розгалуженням, підкреслює мислитель. Відтак він намагається простежити генезу цього поняття, у зв'язку з чим аналізує класифікацію наук, здійснену Беконом і Вольфом. В підході першого з них він вбачає серйозні недоліки, внаслідок чого характеризує його як «реалістичний дилетантизм». Річ у тім, що в основу свого загального огляду й розподілу наук та мистецтв, Бекон поклав три здатності душі – пам'ять, уяву і розум (пам'ять є підґрунтям історії, уява – поезії, розум – філософії або науки взагалі). Саму ж філософію він поділив на три частини: вчення про Бога, про природу та про людину. Однак при уважному

розгляді цієї класифікації стає очевидно, що в сукупності її елементи не складають єдиного цілісного організму, а також в ній випущена можливість розмежування природничого і гуманітарного знання, або, як пише Гогоцький, наук фізико-математичних та іфічних (моральних). Практично ті ж недоліки допущені і Вольфом. Відзначаючи достатню повноту його класифікації та її відповідність частинам філософії, київський професор звертає увагу на чисто зовнішній, механічний розподіл її елементів. Причину цього він вбачає у самому характері філософії Вольфа. Оскільки в ній фізичний і моральний світи розглядаються тільки як дві протилежні субстанції, пристосовані одна до одної зовнішньою могутністю, то органічний зв'язок природознавства з моральними науками при такому підході стає неможливим. Таким чином, за спостереженням Гогоцького, у 17-18 ст. філософія не тільки не давала задовільного пояснення, що таке наука, але і не відображала повного життя та внутрішнього зв'язку з організмом науки. Це можливо тільки за умови чіткого і правильного розуміння сутності наукового пізнання.

У зв'язку з цим мислитель підкреслює, що правильна класифікація можлива тільки на ґрунті правильного розуміння сутності науки. Оскільки «увесь доступний нам світ є організм, то і науки, які відображають в собі його закони, повинні бути організмом» [3, с.77], наголошує він. Це означає, що всі гілки науки повинні виходити з одного начала, з «однієї органічної клітинки», суть якої складає «відношення самосвідомого і мислячого суб'єкта до протилежного предмета або до дійсності і безперервне вирівнювання змісту свідомості зі змістом дійсності як істинної, – істинно-сущої і такої, що має бути» [3, с.78]. Воно можливе тільки за умови усвідомлення, що при всій єдності життя існує істотна відмінність між природою фізичною і моральною, яка виражає здатність до самопізнання і самовладання. Ця відмінність є очевидною, незважаючи на вплив фізичних законів і сил на розвиток сил моральних. Відтак, для будь-якої науки необхідно: а) предмет (об'єкт), або певна царина дійсності; б) мислячий суб'єкт, що пізнає цю царину; в) процес аналізованої і синтезованої діяльності, направлений на відкриття в зміні явищ їх незмінного закону існування. За таких умов розмаїття наук залежатиме від відмінностей між їх предметами і від відмінностей прийомів пізнавальної діяльності. Таким, на думку Гогоцького, є найпростіше сучасне поняття про науку і на спосіб класифікації наукового знання.

Наголошуючи на внутрішньому зв'язку між науками, Гогоцький поділяє їх на фізико-математичні (природничі) та моральні і намагається встановити їх відношення як між собою, так і з філософією. Відзначаючи, що моральні науки є більш близькими і дотичними до філософії, мислитель підкреслює також і зв'язок філософії з фізико-математичними знаннями. Він вважає їх необхідними на кожній стадії освіти, причому, чим більша сума природничих досліджень і їх досягнень, тим краще. Однак не лише в них самих полягає завдання філософії і всякої повної та гармонійної освіти. Не в них і не в їх межах вичерпується сенс науки взагалі як знання, осмисленого людським самопізнанням. «Завдання філософії в тому, щоб якомога краще з'ясувати, яким відношенням мислячого в нас начала до даного йому матеріалу постає процес і достовірність його знання, а відтак, яким відношенням самосвідомого і волаючого в нас начала в речовинній масі буття постає як наше внутрішнє життя, так і все життя зі всіма формами і ступенями його проявів? Як би не вирішували в який-небудь час це питання,

хоча б навіть і негативно, внутрішньо і часто непомітно воно завжди невикорінно присутнє в глибинах знання і освіти» [3, с.83]. На додачу філософ зауважує, що саме глибоке розуміння цього питання в поєднанні з позитивною інформацією якраз і складає відмітну рису вищої освіти.

Отже, для Гогоцького, будь-яка наука потребує філософського обґрунтування, виростає на ідейних засадах філософії, а тому заперечувати значення філософії для розвитку чи то фізико-математичних, чи моральних наук помилково. Якщо йдеться про експериментальні і математичні дослідження, які не виходять за межі емпірики, то, зрозуміло, що в такому випадку її вплив на природознавство достатньо обмежений. Однак, коли воно переходить до вищих узагальнень, їх пояснення і осмислення, то вже не може обійтись без філософії. Це буває в трьох випадках: 1) коли воно підходить до понять, які хоча ще і не складають метафізики, але вже і не відносяться до формальних чи логічних законів (речовини, сили, простору, часу, руху і т.д.); 2) коли дослідження досягає рівня сфери природознавства, яка межує з життям психічним (наприклад, фізіологія почуттів); 3) коли розробка яких-небудь сфер (напрямків) фізико-математичної науки переходить до пояснення відношень між цілими царствами природи. [3, с.84].

Мінімальний вплив філософії на природознавство в 17-18 століттях київський професор пояснює пануючим у ній дуалізмом. Розуміючи під протяжною субстанцією все, крім мислення, і визнаючи в ній тільки дію механічних законів, ця філософія підтримувала лише той метод природничих досліджень, який вважався найбільш точним і науковим – механіко-математичний і експериментальний. Протиставленням двох субстанцій вона усунула внутрішній зв'язок між науками та можливість зближення обох сфер знання, а відтак і вироблення загального й цілісного світоспоглядання. Під її впливом можна було створити тільки дві суми знань – природничих і моральних. Співвідношення між філософією та природничими науками кардинально змінилося лише в ХІХ ст. Якщо в попередні століття фізико-математичні трактати виступали в якості своєрідних додатків-пояснень до раціональних положень філософії, якими можна було знехтувати, то в філософії ХІХ ст. природничі науки виступають органічною ланкою, без якої неможливо показати розвиток внутрішньої «телеології життя». Таким чином, погляд на співвідношення природничих і гуманітарних (в Гогоцького моральних) наук залежить від світоглядної позиції як окремого суб'єкта, так і епохи в цілому. Той факт, що це відношення ще недостатньо зрозуміле та з'ясоване, вказує передовсім на потребу зміни чи вироблення нових філософських ідей, що лежать в основі світоспоглядання.

Глибшим і більш відчутним є зв'язок філософії зі сферою гуманітарного знання, або в тих галузях освіти, де ми маємо справу не з самими лише матеріями і законами, а, як стверджує Гогоцький, з проявами душевного агента, який користується ними як знаряддями свого розвитку. Ця сфера розумової діяльності складає власне феномен, який зазвичай називають освітою. Властивістю її є те, що в своїх істотних характеристиках вона не може не перебувати в тісному зв'язку з початками і напрямком оригінального і рельєфно-розвинутого філософського світоспоглядання. Слід зауважити, що філософ розуміє слово «моральний» в широкому значенні. Моральною він називає «всю сферу знань і життя, де розробляються всі питання, які стосуються нашої внутрішньої природи, хоча б для вирішення їх необхідні були всі можливі зовнішні умови. А тому до

моральних наук можна віднести не тільки мораль або філософію права, але і логіку, і історію, і естетику і т.д.» [3, с.90].

Неправильне розуміння сутності науки є причиною нерозмежованості її з мистецтвом. Гогоцький наголошує, що основна відмінність між ними полягає у результаті пізнання. Якщо наука перетворює осягнене в поняття, то мистецтво – в образи і звуки. Це пояснюється тим, що у всіх сферах прояву діяльного душевного агента лежить яке-небудь відношення до даних йому предметів і знарядь. В них вказане відношення є неоднаковим і неоднаково виражається, в результаті чого здійснюються три види діяльності – наукова, моральна, художня. Але цей момент попередня філософська думка випустила з поля зору, чим пояснюється не лише плутанина в поняттях її представників, але і те, що у цьому випадку вони залишились на рівні стародавніх римлян, в яких слово «*arter*» використовувалось то в значенні науки, то в значенні мистецтва.

Про вплив античності на мислителів 17-18 ст. свідчить і те, що в граматиці, риториці, піїтиці, до яких Вольф і його послідовники звели художню діяльність, переважали привила, прийоми та методи, запозичені з античності. Виходячи з розуміння мистецтва як діяльності, що виростає на ґрунті зв'язку з душевним життям і його проявами, Гогоцький наполягає на радикальній перебудові словесних наук. Він підкреслює, що дикція повинна відображати зміст усвідомлюваної думки та усвідомленого почуття, а не підпорядковуватись дії зовнішніх правил, через що відбувається розрив зв'язку словесних форм з внутрішнім рухом змісту. Відтак це вказує на зв'язок риторики з психологією, з питаннями про душевне життя, що в свою чергу вимагає зміни філософських начал, зокрема зміни погляду на співвідношення духовного і тілесного. Для українського мислителя, форма для ряду суджень тісно пов'язана з внутрішнім розвитком самої свідомості і розумінням теми, а не із зовнішніми чинниками; вона виростає разом з усвідомленням самого змісту і сприяє самостійному розвитку думки і знання.

Щоб з'ясувати, в яких галузях освіти вплив філософії є найбільш помітним, Гогоцький аналізує стан і рівень предметів, які на той час становили зміст загальної освіти. Це передовсім граматика, риторика, піїтика, естетика, історія, географія. В процесі аналізу він демонструє їх недоліки і доводить, що організація освіти повинна не тільки передбачати засвоєння інформації певного спеціального характеру, але і будуватись на чітких уявленнях про душевний розвиток людини. А це прямо залежить від філософсько-світоглядної позиції на природу ідеального, його співвідношення з тілесним, матеріальним. Так, якщо у 17-18 ст. через дуалістичне світоспоглядання душа розглядалась як щось протилежне тілу, то не було і не могло бути розвиненої думки про те, «що душевному життю властивий послідовний порядок проявів, в яких поступово ніби об'єктивується повнота її змісту і що з цією об'єктивацією і поглибленням її змісту нерозривно пов'язані освіта і розвиток слова, що, зрештою, сам розвиток душевного життя в тілесному організмі і спосіб його самовираження в чуттєвих знаках і символах прямо вказують на якийсь внутрішній і безпосередній зв'язок між душею і її зовнішністю. Ця відмітна, негативна риса попередньої філософії і особливо вольфіанства вела до того, що недостатність її переважно і найвиразніше виявилася в тих науках, в яких саме потрібні були ці неусвідомлювані нею начала в понятті про душевне життя.

Сюди відносяться, крім антропології і психології, вищезгадані естетичні поняття, поняття про людське слово, граматику, риторика, піїтика і історія» [3, с.90]. Користь такої філософії для освіти була невелика.

За спостереженням Гогоцького, в науках, де розглядаються переважно абстрактні закони чи форми життя (як от логіка, філософія права, моральна філософія) недоліки попередньої філософії менш помітні. Там же, де справа не тільки в абстрактних началах, формах і законах, а йдеться про цілісне життя в його процесах (психологія, естетика, історія) ця філософія виявила свою неспроможність і викликала, на його думку, радикальні реформи.

Так, вивчення історії в школі Вольфа зводилось до хронологічної послідовності і реальної точності викладу та до одноманітної моральної оцінки історичних явищ. Тому за таким підходом важко було помітити послідовну багатоманітність розвитку життя, дати об'єктивну оцінку історичним подіям і явищам, побачити їх у зв'язку з місцем, часом та спрямуванням історичного руху. Така історія, зазначає Гогоцький, нічим не відрізнялась від історії античності; аналогічний підхід спостерігається і в російських істориків Щербатова і Карамзіна. Новий погляд на історію, відмінний від догматизму вольф'янської школи спостерігається вже у Гердера і Канта. Мислитель наголошує, що основним завданням філософії історії є пошук закону чи закономірностей, за якими можна було б розуміти походження певних проявів народного життя, послідовність їх змін у часі. Історія повинна розкривати місце і значення різноманітних життєвих явищ. Для цього треба обрати певний кут зору, як от закон еволюції, перетворення, розвитку, чи діалектичний закон Гегеля, чи ідею душевного агента як діяльного начала в даних йому матерії і силі. Це має бути основний погляд, який дозволяв би розглядати всі історичні явища з їх об'єктивного боку як відносно доцільні в загальному процесі життя. Інакше історик не зможе позбутися суб'єктивізму й особисті настрої та вподобання переноситиме на явища, які розглядає. Помилковість поглядів на історію у 18 ст. Гогоцький розглядає на прикладі Юма і Віко. У першого ниткою, що сполучає етапи історії є звичка молодшого покоління до результатів діяльності покоління попереднього. Віко ж поняття про історію прив'язує до астрономічного поняття про кругообіг небесних тіл, посилаючись на те, що в історії поступово повторюються одні і ті ж три періоди. Але, як зауважує Гогоцький, ці періоди запозичені з історії Греції та Риму і не можуть бути підставою ні для природної історії, ні для психічного життя.

Важливе місце в системі освіти посідає географія, зміст якої, на думку Гогоцького є близьким до історії. Її завдання – це опис характерних особливостей поверхні землі зі всіма її витворами, які «впливають на безпосередні етнографічні особливості племен і народів і на їх подальше історичне життя. Вона має органічний зв'язок з історією, як її попередня форма: географія розглядає якою є людина від природи в різних широтах земної кулі і які дані їй в певній країні фізичні умови життя, а історія розглядає, що саме людина робить з даними їй силами, як вона їх використовує силою свого ума і волі. Там, де закінчується географія (в етнографії), починається історія. Такий зміст географії в організмі науки» [3, с.109]. Як бачимо, філософ розуміє географію передовсім як етнографію та етноантропологію.

Висновок. Для Гогоцького філософія є, з одного боку компонентом культури, а з іншого – акумулятором ідей, які знаходять своє вираження в культурі. І філософія, й

освіта, наука, культура є вираженням об'єктивного поступального розвитку людського духу. Освіта як важливий компонент духовної культури епохи завжди визначається певним світоспогляданням; її організація повинна не лише передбачати засвоєння інформації спеціального характеру, але й будуватись на чітких уявленнях про душевний розвиток людини.

Література:

1. *Гогоцький С.С.* Философия // Философский лексикон. – К., 1873. – Т.IV. – С.78 – 87.
2. *Гогоцький С.С.*Обозрение философской системы Гегеля. / Гогоцький С.С. – М., Директ-Медиа, 2011. – 370 с. – ISBN 978-5-990-32549-4.
3. *Гогоцький С.С.* Философия XVII и XVIII веков в сравнении с философиею XIX века и отношение той и другой к образованию. Выпуск первый. – К., университетская типография, 1878.
4. *Гогоцький С.С.* Философия XVII и XVIII веков в сравнении с философиею XIX века и отношение той и другой к образованию. Выпуск второй. – К., университетская типография, 1883.
5. *Гогоцький С.С.* Философский словарь. – СПб.: «Тропа Троянова», 2009. – 297 с. – ISBN 978-5-89798-067-3.
6. *Мозгова Н.Г.* Автор першої вітчизняної філософської енциклопедії. / Мозгова Н.Г. Київська духовна академія, 1819 – 1820: Філософський спадок – К.: Книга, 2004. – С.171 – 188. – ISBN 966-8314-09-3.

A n n o t a t i o n

Halyna Poperechna. To the problem of interconnection of philosophy and education in S.S. Gogotskiy's heritage. The analysis of S.S. Gogotskiy's points of view on correlation of philosophy and education as the specific forms of spiritual atmosphere of certain epoch manifestation is performed, philosopher's understanding of the essence and the purpose of science, morality, art and others subjects of educational circle is discovered in the article.

Key words: *philosophy, education, science, morality, art, natural science.*

Соколова Н.В.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

МЕХАНІЗМИ ДІЇ ПЕРВІСНОГО СВІТОСПРИЙНЯТТЯ

Статтю присвячено дослідженню особливостей первісного мислення і первісної свідомості, як антропологічного, історичного, соціокультурного явища.

Ключові слова: *порідненість, співпричетність, асоціація, класифікація, прагматизм, ритуал.*

(II частина)

У першій частині статті ми дійшли висновку, що первісній думці властива парадоксальність безмірної широкості світу і його надзвичайної вузькості і обмеженості. Зв'язок усього з усім через зв'язок партиципації і порідненості між речами – як